

Tilburg University

Beschouwingen over de prijs (III)

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1936

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1936). Beschouwingen over de prijs (III). *Maandschrift Economie*, 1(7), 338-346.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Beschouwingen over de prijs III

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

De vorige beschouwing ¹⁾ was gewijd aan de uiteenzetting van de opvatting, dat de prijs tot functie heeft: het tot uitdrukking brengen van het op maatschappelijk economische overwegingen berustende oordeel over de economische mogelijkheden van de maatschappij. De analyse van deze functie leidde tot het inzicht, dat de prijs niet is een blote benaming voor een uitsluitend gedachte inhoud, maar dat hij is de verkorte weergave van een economische realiteit. Op de prijs werd toegepast, wat men wijsgerig kan noemen de leer van het gematigd realisme. Daarmee wordt tot uitdrukking gebracht, dat de prijs meer is dan enkel een gedachteding, meer dan enkel een „nomen”, zoals in de nominalistische opvatting het geval zou zijn, maar tevens, dat de prijs geen fysische realiteit is, zoals een ultra-realistische opvatting zou kunnen leren.

De prijs bestaat in de gedachte, in zoverre hij een oordeel is, maar dan weer een oordeel niet over verhoudingen, die bloot gedacht zijn en geen realiteit hebben buiten het denkend vermogen, doch een oordeel, dat betrekking heeft op een buiten het menselijk denkvermogen en onafhankelijk van dit vermogen bestaande economische realiteit, welke berust op fysieke mogelijkheden, die door bepaalde prijzenverhoudingen economisch doorvoerbaar zijn en dus economische mogelijkheden worden. Daar nu verder elke mogelijkheid tot behoeftenbevrediging een samengestelde is, d.w.z. afhankelijk is van de beschikbaarheid van verschillende goederen en diensten, die elkaar moeten aanvullen tot het samengestelde geheel, dat de behoefte bevredigt, hangen de prijzen dier verschillende goederen en diensten noodzakelijk en wezenlijk samen, welk feit in de vorige analytische beschouwing tot het inzicht leidde, dat geen enkele prijs geïsoleerd bestaat, maar steeds is een „samenhangende” prijs.

1) Aflevering 3 (December 1935), blz. 142—149.

Voor een verdere verdieping van het inzicht in het prijsverschijnsel is het van belang in deze serie beschouwingen nader te onderzoeken de prijstheorieën van twee moderne economen, die zich op het hier behandelde gebied vooral verdienstelijk hebben gemaakt, Gustav Cassel en Othmar Spann.

Hoewel de betekenis van de nu zeventigjarige Zweedse oud-hoogleraar Cassel voor de moderne ontwikkeling van het denken op economisch gebied zich veel verder uitstrekt dan het terrein, dat gewoonlijk tot de prijsleer gerekend wordt, en hoewel hij bij het grotere publiek vooral bekend is door zijn opvattingen op het gebied van het geldwezen, is zijn pogen om de prijsleer tot het centrale punt in de economisch theoretische beschouwingen te maken wellicht het belangrijkste en meest blijvende gedeelte van zijn wetenschappelijk werk. Na de zich repeterende en tot weinig nieuw inzicht voerende beschouwingen van de *latere* volgelingen der Oostenrijkse economische School is Cassel's werk, dat zijn voltooiing vond in zijn „Theoretische Sozialökonomie” (eerste druk in 1918), een verademing om zijn helderheid en klassieke eenvoud in de voorstelling.

De afwijzing van de onvruchtbare bespiegelingen, de nodeloze wijdlopiegheid en de meer verduisterende dan verhelderende wetenschappelijke omwegen, waarin de subjectieve waardeleer van Oostenrijkse huize ver van het eigenlijke economische probleem dreigde te verdwalen, betekent echter allerminder, dat Cassel zijn aanknoping aan het klassieke stelsel, dat de eerste helft der 19e eeuw beheerste, legt met negatie der subjectieve waarde- en prijsleer. Het neo-klassicisme, dat door Alfred Marshall (1842—1924) werd geïnaugureerd en waartoe Cassel ook kan worden gerekend, is immers een poging, om het oude klassieke economische systeem uit te bouwen met de gedachten dier subjectieve richtingen. Marshall, overtuigd van de juiste en waardevolle elementen in de subjectieve waardeleer, heeft bewust gepoogd deze synthese tot stand te brengen. Cassel's houding ten opzichte van de subjectieve leer is veel minder evenwichtig dan die van Marshall.

Cassel beperkt zijn beschouwingen tot de economische problemen van de moderne ruilverkeermaatschappij. Het construeren en bestuderen van problemen in min of meer denkbeeldige huishoudingen als hulpmiddel tot het verkrijgen van inzicht in de meer gecompliceerde vraagstukken van de moderne ruilverkeerhuishouding, acht hij een volkomen nutteloze omweg. Het gehele apparaat van geld, markt en prijzen acht hij zo essentieel voor de te verklaren problemen van de moderne ruilverkeermaatschappij, dat abstractie van dit apparaat, zoals dit in een groot gedeelte van de beschouwingen van de subjectieve waardeleer geschiedt, volkomen ongeoorloofd is. De bloot gedachte of de in het verleden bestaan hebbende economische huishoudingen, waarin geld, markt en prijs in de beschouwing of ook in de werkelijkheid geen rol spelen, zijn in haar economische problematiek, naar Cassel's opvatting, zo volkomen verschillend van de moderne ruilverkeermaatschappij, dat zij ons weinig of niets kunnen leren voor het betere verstaan van deze.

Een andere reden, waarom Cassel een groot gedeelte van de subjectieve waarde- en prijsleer afwijst, is, dat het wordingsproces van de prijs hem niet interesseert. Cassel ziet de grote samenhang tussen de concrete, elk ogenblik bestaande prijzen: hij ziet het prijzenstelsel, waarin de prijzen van de meest gedifferentieerde consumptiemiddelen en de prijzen van alle productiemiddelen in alle richtingen, horizontaal en verticaal, met elkaar verbonden zijn. Dat bestaande, op een gegeven moment in evenwicht zijnde stelsel van elkaar over en weer bepalende prijzen moet beschreven worden. Geen enkele prijs is de zelfstandige oorzaak van een andere: ook is er geen prioriteit in de tijd. Alle prijzen bestaan tegelijkertijd en bepalen elkaar over en weer. Dat is het feit, dat Cassel constateert. Van uit dit feit zet hij zijn beschouwingen op. Daarbij gaat hij niet terug naar wat eventueel aan die feitelijke toestand is voorafgegaan. Wel worden de voorwaarden gesteld, die het prijzenstelsel als geheel bepalen. Van de kant van de vraag wordt deze bepalende voorwaarde gevonden in de wijze, waarop de vraag afhankelijk is van de prijzen; van de kant van

het aanbod gelden als bepalende voorwaarden het aanbod van de beperkt beschikbare elementaire productiemiddelen en de hoeveelheid van elk dier productiemiddelen, welke nodig is om de goederen technisch te vervaardigen, de z.g. technische coëfficiënten.

Van een oorzakelijke verklaring van de wording der prijzen, van de herleiding der prijzen tot de objectieve en subjectieve waarden, waaruit ze zouden zijn voortgekomen, is bij Cassel geen sprake. De genoemde bepalende voorwaarden kunnen, on-economisch van inhoud als ze zijn, niet gelden als de oorzaken, die een economisch effect als de prijs te voorschijn brengen. In de verklaringspoging van de Oostenrijkse School ligt in de individuele waarderungen, waarvan deze theorie uitgaat, de economische kiem, waaruit de prijs in het maatschappelijk kader ontstaat. Uit die afzonderlijke individuele waarderungen wordt door deze theorie een „vraag” opgebouwd als een van de prijs onafhankelijke grootheid. Bij Cassel echter is de vraag afhankelijk van de prijs en niet enkel van de prijs van het goed, waarop een bepaalde vraag is gericht, maar ze is afhankelijk van de prijzen van alle goederen, die in een huishouding worden gevraagd. Aldus kan de vraag, als zijnde afhankelijk van het samenhangend geheel van prijzen, niet als een onafhankelijke grootheid ter bepaling van de prijs worden opgenomen.

Naast de beschrijving van het prijzenstelsel brengt Cassel in het middenpunt van de aandacht de functie van de prijs in de maatschappij. Cassel gaat hierbij uit van de veronderstelling, dat de beschikbare bevredigingsmiddelen ten opzichte van de behoeften beperkt of schaars zijn. In deze veronderstelling ligt de feitelijke begronding van de noodzaak van economisch handelen. Daar immers niet alle behoeften kunnen worden bevredigd bij deze verhouding tussen behoeften en beschikbare bevredigingsmiddelen, zullen de behoeften moeten worden beperkt en wel zó ver, tot ze in overeenstemming zijn met de beschikbare bevredigingsmiddelen.

In een zelfgenoegzame huishouding met een sterk centraal gezag, zou dit centrale gezag deze taak van de verdeling der beschikbare consumptiegoederen

over de leden der huishouding kunnen vervullen. Wanneer in een dergelijke huishouding niet de willekeur de norm is, maar inderdaad het streven geldt, om de beperkt voorradige bevredigingsmiddelen zo te verdelen over de leden dier huishouding, dat de grootst mogelijke welvaart voor alle leden het resultaat is, zal de beslissende leider dier huishouding alle behoeften moeten kennen naar omvang en individuele intensiteit. Dan alleen zal het mogelijk zijn de tweede wet van Gossen te verwerklijken, d.i. te zorgen, dat na de verdeling der beschikbare bevredigingsmiddelen niet lagere behoeften bij sommige leden der huishouding bevredigd blijken, terwijl behoeften van hogere orde en intensiteit bij andere leden nog onbevredigd open staan. Wanneer deze leider voor de bepaling van de volgorde, waarin de bevredigingsmiddelen voor de individuele behoeften zullen worden ter beschikking gesteld, geen andere maatstaven heeft en aanlegt, dan de zuiver subjectieve gevoelens der leden, staat hij voor een volkomen onoplosbaar welvaartsprobleem. Hij zou immers moeten werken met geheel individueel bepaalde en dus onderling volkomen onvergelijkbare gevoelsgrootheden. Hij zou bij elke verdeling ofwel een ledenvergadering moeten beleggen en een compromis moeten zien te bereiken met het vermoedelijke resultaat, dat ook dan nog geen welvaarts optimum bereikt is, dat als zodanig objectief en subjectief gewaardeerd wordt, ofwel in zijn autoriteit een zelfstandige beslissing moeten nemen, die hem naar eigen redelijk inzicht de juiste lijkt.

De ruilverkeermaatschappij kent echter een dergelijke centrale autoriteit niet. Voor haar is karakteristiek, dat ieder individu binnen de grenzen van zijn ruil- of koopkracht vrij is in de keuze van zijn consumptie. En toch blijft de behoefte bestaan aan een leidraad, volgens welke de verdeling van de beschikbare bevredigingsmiddelen over de naar bevrediging dingende, koopkrachtige behoeften kan plaats hebben. Deze leidraad is nu de prijs. Wanneer op een artikel een prijs wordt gesteld, aldus Cassel, zal alleen die vraag bevredigd worden, die bereid is deze prijs te betalen en elke andere vraag zal worden afgesneden. De prijs heeft op grond van het feit, dat de elementaire productiemiddelen, die

voor de voortbrenging der bevredigingsmiddelen dienen, in schaarse mate ter beschikking staan, tot functie de vraag naar de bevredigingsmiddelen zo te beperken, dat het aanbod voldoende is om in de aldus beperkte vraag te voorzien.

De vraag nu naar bevredigingsmiddelen of consumptiegoederen is een indirecte vraag naar productiemiddelen om de consumptiegoederen, die regelmatig of periodiek voortgebracht kunnen worden, voort te brengen. Deze vraag, zegt Cassel, tracht de productiemiddelen naar een of andere productierichting te trekken, zij is een strijd van de consumenten om die productiemiddelen; een strijd, die bij gebrek aan een andere scheidsrechterlijke autoriteit in de ruilverkeermaatschappij alleen daardoor kan worden beslecht, dat ook op de productiemiddelen voldoende hoge prijzen worden gesteld, om de vraag in overeenstemming te brengen met de ter beschikking staande hoeveelheden van productiemiddelen.

Aldus brengt de prijs het „beginsel der schaarste”, zoals Cassel het noemt, tot verwerkelijking. De vraag blijft nu echter nog, hoe hoog een prijs moet zijn, opdat hij zijn functie economisch goed vervulle. Hoe kan men nu weten, of een eventueel geldende prijs inderdaad hoog genoeg is?

Voor goederen, die geproduceerd worden en die derhalve offers aan productiemiddelen hebben gekost, zal de prijs gelijk moeten zijn aan de prijzen der opgeofferde productiemiddelen, m.a.w. aan de productiekosten.

Iedere vraag moet de volledige kosten van hare bevrediging dragen, iedere vraag moet voor haar bevrediging een prijs betalen, die hoog genoeg is om de productiekosten, voor haar bevrediging gemaakt, te dekken. Dan is, wat Cassel noemt het kostenbeginsel, vervuld en door dit kostenbeginsel het schaarstebeginsel.

Het is derhalve voor de juiste vervulling van de economische functie van de prijs van het grootste belang, dat de kosten nauwkeurig bekend zijn. Het feit nu, dat in de werkelijkheid om verschillende redenen de productiekosten niet als een uniforme grootheid gelden, maakt het nodig, ter bepaling van wat onder productiekosten hier moet worden verstaan, het kostenbeginsel nader uit te werken met behulp van de z.g. supplementaire beginselen

van prijsvorming. Als eerste supplementaire beginsel treedt dan op het „Differentialprinzip“, dat uitgaat van het feit, dat hetzelfde product in verschillende bedrijven onder afwijkende productieverhoudingen en dus met ongelijke productiekosten wordt voortgebracht. Onder de productiekosten, die de prijs bepalen, moeten dan worden verstaan die van het bedrijf met de hoogste kosten. Een tweede supplementair principe is verbonden met het verschijnsel, dat binnen één bedrijf de kosten bij uitbreiding van de productie per eenheid product kunnen dalen: de totale kosten zullen dan gelijkelijk over de vraag moeten worden verdeeld, zodat de prijs zich zal moeten dekken met de doorsneekosten. Daarbij kan zich weer het geval voordoen, dat meer dan één prijs deze voorwaarde vervult. Dan zal de laagste dier prijzen, de prijs n.l. waarbij de grootste bevrediging bereikbaar is, gelden. Als derde der supplementaire beginselen van prijsbepaling geldt het substitutieprincipe. Dit leert, dat, wanneer verschillende gelijkwaardige productiemethoden met verschillende samenstelling in de productiemiddelen mogelijk zijn, de productiemethode met de minste kosten zal worden gekozen. Deze kosten zijn dan weer de prijsbepalers. Als vierde supplementair beginsel treedt ten slotte op het beginsel van de prijsvorming bij verenigde of verbonden producten, d.w.z. bij producten van geheel verschillende aard, die uit een en hetzelfde productieproces te voorschijn komen, b.v. hoofd- en bijproducten. Hier zijn alleen de totale kosten bekend, niet die van elk afzonderlijk soort product.

Naar aanleiding van deze ongetwijfeld klare gedachten van Cassel over de samenhang en de functie der prijzen rijzen nu vragen, waarvan hier enkele zullen worden opgeworpen.

Tegenover de „tiefe Unklarheit“, die menige theorie van de prijzen kenmerkt, is de positieve, realistische beschouwing van Cassel inderdaad zeer aantrekkelijk. Het is inderdaad mogelijk — Cassel's boek bewijst het — met het bestaande prijzenstelsel als uitgangspunt en met het z.g. schaarstebeginsel als verklarend en normerend beginsel een economische theorie op te bouwen, die zo dicht bij de werkelijkheid staat als voor een statische theorie

bereikbaar is. En toch blijven er nog vragen. Vragen, die betrekking hebben op een werkelijkheid, die achter het prijzenstelsel staat en waarvan het prijzenstelsel een meer of minder gelukkige weergave is. En hoezeer ook de onderscheiding van waarde en prijs en de poging tot opbouw van waardesystemen als voorlopers van prijssystemen mogen ontaard zijn in spitsvondigheden, aan onderscheiding en poging beiden ligt tot grondslag de gedachte, dat het nodig is de realiteit op te graven, die onder de prijzen ligt. Prijzen, zeiden we in onze vorige beschouwing, zijn aanwijzers van bestaande economische mogelijkheden, aan wier wording tot economische mogelijkheden zij als oorzaken hebben meegewerkt. De prijzen zijn ook oordelen, waarderingsoordelen, uitspraken, die aangeven, welke technische mogelijkheden volgens het inzicht der oordelenden tot economische mogelijkheden dienden verheven te worden. Aan die oordelen liggen economische normen, economische doelstellingen ten grondslag. Elk prijzensysteem is een economisch normensysteem. Wie dat economisch normensysteem onderzoekt, komt noodzakelijkerwijze tot de waarderingen en tot de rangschikking der economische waarden, komt derhalve tot een waardeleer. Wanneer dit niet wordt aanvaard, wordt het positief realistische in Cassel's beschouwing tot een positivisme, dat een diepere realiteit ontkent, dan die, welke in de uiterlijkheid tastbaar en waarneembaar is.

Wanneer Cassel de functie van de prijs betoogt, is zijn uitdrukkingswijze er geheel op afgestemd, dat hij iets meer doet, dan enkel uitdrukking geven aan een geconstateerd feit, dat de prijs de vraag beperkt en terugdringt. Dat kan ook niet anders. Wie aan de prijs een functie geeft, stelt hem in een systeem van doelgeordendheid en ont-komt dan niet aan de vraag: waar zijn de normen, waaraan men zien kan, of de prijs zijn functie goed vervult? Cassel beantwoordt deze grondvraag dan echter niet. Want de verwijzing naar de productiekosten is geen antwoord. Immers de productiekosten zijn ontleend aan de prijzen van de productiemiddelen, die in actieve en passieve samenhang staan met de prijzen der producten. In de middeleeuwse prijsleer en ook nog in de oorspronkelijke klassieke prijstheorie vormden de productiekosten inderdaad

een norm voor de bepaling van wat de middeleeuwen de gerechte prijs en de klassieken de natuurlijke prijs noemden. Maar dan waren ook de productiekosten, die vooral arbeidskosten waren, bepaald door normen ontleend aan stand of voldoende levensonderhoud, normen, waarvan de naleving door de prijzen moest worden mogelijk gemaakt.

Cassel heeft alles wat in de greep komt van het economisch leven tot een prijs herleidt en daarmee geen andere norm voor de juistheid van een prijs gelaten, dan of deze past in een op een bepaald moment bestaand en geldend prijzensysteem. Von Nell Breuning wil aan deze norm zelfs de gerechtigheid van een prijs toetsen. „Ein einzelner Preis," zegt hij in „Grundzüge der Börsenmoral", „is gerecht, wenn er störungsfrei in das bestehende Preissystem sich einfügt". Daarbij wordt echter van de veronderstelling uitgegaan, dat het bestaande prijzensysteem gerecht is, d.w.z. „wenn unter seiner Herrschaft der Sachgüterumlauf und Dienstleistungsaustausch richtig geleitet wird d.h. Verbrauch, Erzeugung, Einkommensbildung in geordneten Bahnen, das ist so verlaufen, dass tatsächlich der Kulturfunktion der Unterhaltsfürsorge für die Gesamtheit des Wirtschaftsvolkes gedient wird." In hoeverre deze normen voldoende concreet zijn om de gerechtigheid van een prijs te kunnen beoordelen, blijve in dit opstel buiten beschouwing. In ieder geval blijkt weer, dat er toch buiten het prijzenstelsel normen moeten zijn om de economische juistheid (en eventueel ook de gerechtigheid) van het prijzenstelsel en de daarin vervatte prijzen te kunnen beoordelen.

Om deze beschouwing niet langer te maken, dan wenselijk is, zal ik hier geen verdere vragen naar voren brengen. Er zal in een volgend opstel, waarin de prijsleer van Spann behandeld zal worden, gelegenheid zijn om aan te vullen, wat hier wordt nagelaten. Want wat Cassel in zijn belangwekkende economische theorie mist, de ontdekking van de diepere realiteit, biedt Spann juist in zeer hoge mate.